

MIHAI EMINESCU ȘI PROFESORUL DE ISTORIE ERNST RUDOLF NEUBAUER

HORST FASSEL

Un legitim interes al cercetătorilor din domeniul literelor românești se îndreaptă și se va îndrepta spre opera marelui poet național, născut la Botoșani. Raportul dintre național și universal în creația lui Eminescu a preocupat deseori pe exegeți, iar exagerările nu au lipsit. Dacă nu se poate contesta originalitatea poetului, expresie și a spiritului locurilor natale, a culturii și istoriei naționale, nu se poate nega nici importanța formatoare, pe care au avut-o elemente din sfere culturale foarte variate. Stabilirea acestor elemente ajută o mai bună înțelegere a creației eminesciene, dar ea nu poate substitui interpretarea estetică-literară a textelor și a ansamblului operei.

Nu putem tăgădui importanța elementelor din sfera culturii germane pentru universul gândirii estetice a lui Eminescu, dar nu-l putem transforma din acest motiv într-un discipol cuminte al culturii germane.

Eminescu și-a însușit realizările filozofiei, literaturii, artei din patrimoniul multor țări și popoare, din diferite timpuri, așa cum au făcut-o la rândul lor toți marii creatori. Valorile culturale nu sînt date o dată pentru totdeauna, ele trebuie mereu puse în circulație, mereu actualizate în contexte noi. Elementele date sînt folosite pentru a susține argumentările proprii, sînt luate drept cadre finite, în care pot fi încadrate ideile și trăirile proprii. În secolul al XX-lea, H. Kreuzer socoate că după 1919 s-ar fi constituit un nou gen de autori¹, caracterizați prin atitudinea lor pragmatică față de scrierile predecesorilor: considerînd creațiile acestora ca niște materiale brute, ei preiau aceste materiale, adaptîndu-le unor intenții noi, montîndu-le în contexte inedite. Prototipul unui astfel de autor, care combină elemente literare „prefabricate“ ar fi în accepțiunea lui Kreuzer, Bertolt Brecht. Se știe că acesta a preluat în *Opera de trei parale* versuri de Villon, a avut drept model pentru aceeași scriere libretul englezului John Gay, a compus piesa *Domnul Putila și sluga sa Matti* folosindu-se de scheletul de acțiune al unei autoare finlandeze. Cu toate acestea, Brecht a considerat pe bună dreptate aceste creații cu intercalări din alți autori un bun al său, pentru că era încredințat că a prelucrat, respectiv a schimbat chiar în esență modelele sale.

1 Kreuzer, H., *Veränderungen des Literaturbegriffes*, Göttingen, 1975, p. 41/61.

Pe o scară mai redusă decît în cazul lui Brecht, comunicarea literară a inclus mereu asemenea dialoguri de la autor la autor. Însuși Eminescu a dat dovada a originalității, a forței sale poetice, atunci cînd s-a angajat într-o dispută cu poetul Gottfried Keller și Gaetano Cerri, folosind drept pretext atît o temă (Veneția) cit și un motiv comun (cel a stelei ce-a căzut), transformînd modelele germane, încadrîndu-le în sfera personalității sale, dîndu-le semnificații și valențe inedite². Putem menționa aici faptul că și alți autori români și-au impus punctul de vedere într-o dispută directă cu modele literare germane : așa se întîmplă cu Gheorghe Asachi, care suplinește în piesa sa *Petru I Tzarul Rusiei la Iași* (1868). lipsurile de informare istorică existente în piesa cu același subiect a scriitorului austriac Franz Kratter, *Pacea de la Prut* (1798)³; așa se întîmplă și în cazul lui Nicolae Filimon, care în romanul său, *Ciocoi vechi și noi* (1863) opune fizionomia ciocoiului muntean celei a ciocoiului moldovenesc, prezentată de Wilhelm de Kotzebue în al său *Laskar Vioresku* încă din 1856⁴. Dar aceeași formă de comunicare se poate efectua și în cadrul aceleiași literaturi : cazul lui Conrad Ferdinand Meyer (*Der römische Brunnen*) și Rilke (*Römische Fontäne*) e un exemplu foarte cunoscut, cum aceeași temă, formulată întii de un poet, preluată apoi de cel de al doilea prin intermediul primei creații, poate să constituie un prilej de manifestare a două concepții deosebite despre artă. În acest fel se poate urmări ușor transformarea conceptelor lui Meyer în sonetul lui Rilke.

Vom pune în discuție raporturile lui Eminescu cu un fost profesor de-al său de la Cernăuți, Ernst Rudolf Neubauer (1822—1890), unul din primii poeți de expresie germană din Bucovina⁵. Aceste raporturi au mai fost menționate la patru autori⁶, care însă au acordat o anumită atenție doar unei anecdote biografice : Neubauer care predă istoria era cunoscut pentru exigența sa. Cu toate acestea a acordat, în 1865, lui „Mihai Eminowicz“ nota „foarte bine“, ceea ce nu se mai întîmplase la alți elevi. Potrivit lui Stefanelli, Neubauer l-ar fi dat drept exemplu pe Eminescu altor elevi. Alfred Klug conchide pe urma relatării anecdotei : „Neubauer nu i-a acordat tînărului Eminescu nota „foarte bine“ din cauza că acesta învățase istoria din proprie inițiativă cu mare pasiune. Dimpotrivă, se poate spune că Eminescu ar fi studiat istoria cu atîta pasiune pentru că Neubauer a reușit să trezească în el entuziasmul poetic pentru istorie“⁷. Această constatare, unilaterală, pare a fi stîrnit critica lui

2 Cf. Fassel, H., *Motivul „stelei ce-a murit“ în literatura germană și română*. în : Probleme de literatură comparată și sociol. lit., București, 1970, p. 1/77.

3 Cf. Fassel, H., *Un dialog despre Cantemir*, în : Orizont, Timișoara, 1974, 7.03, p. 4.

4 Cf. Fassel, H., *Wilhelm v. Kotzebue und seine Beziehungen zur Moldau*. în : Neuer Weg, București, 1976, 10. 01, p. 4.

5 Vezi și : Fassel, H., *Eminescu und Neubauer*, în : Volk und Kultur, București, 1977, 12, p. 40/41, 60.

6 Stefanelli, Th., *Amintiri despre Eminescu*, București, 1914 ; Scurtu, I., *Mihai Eminescus Leben und Prosaschriften* Leipzig, 1904 ; Klug, A., *E. R. Neubauer. Der Mann und das Werk*, în : Revista Bucovinei, Cernăuți, 1942, p. 247.

7 Klug, A., *op. cit.*, p. 17.

Aurel Vasiliu. Acesta neagă influența profesorului asupra elevului și crede că singura posibilă confluență s-ar găsi în prima strofă a *Glossei*, învecinată cu o strofă a lui Neubauer.

Dar să recapitulăm, ceea ce ne interesează din activitatea destul de bogată a lui Neubauer. Austriac de origine, studiasse la Viena, publicase pînă în 1848 două volume de versuri, apoi ar fi luptat ca student pe bariadele capitalei austriece, fiind nevoit să se retragă ulterior la Cernăuți. Aici n-a fost numai profesor la liceul din localitate, ci a și publicat în continuare poezii în reviste și la edituri vieneze, a scos ziarul *Die Bukowina* (1862—1866) în limba germană, care continuă publicația timpurie a fraților Hurmuzachi, *Bucovina* (1848—1850). În coloanele suplimentului literar, *Sonntagsblatt*, care a avut o existență de scurtă durată, au publicat poezii Neubauer și poetul bucovinean Iancu Lupul (1836—1922). Lui Neubauer, de exemplu, îi apare aici prima parte a poemului său de vaste proporții, *Die Ideonen*, publicată abia în 1882 la Hamburg în versiunea ei definitivă. După ce în 1855 scosese încă la Viena volumul de poezii *Lieder aus der Bukowina*, dintre care doar cele destinate monumentului celor trei călăreți de la Vatra Dornei și Bistriței aurii ar fi putut sugera lui Eminescu mijloace de alegorizare ale topografiilor autohtone, Neubauer publică în 1869 la Cernăuți un volum de proză, *Erzählungen aus der Bukowina*, care conține șase texte avînd subiecte luate din istoria Bucovinei. În prefața acestui volum, autorul scrie : „Povestirile mele nu sînt altceva decît imagini luate din viața oamenilor, așa cum accasta s-a desfășurat în diferite timpuri pe pămîntul Bucovinei“⁸. Ceva mai tirziu se afirmă : „Istoria ne învață să știm, ceea ce am fost, prezentul ne arată ce sîntem acum. Ce bine, dacă comparația va fi întru avantajul nostru“⁹.

Prima povestire din acest volum, *Am Zezinna* e o descriere alegorică a muntelui Cecina din vecinătatea orașului Cernăuți, care putea să fi fost sugerată lui Neubauer și de o poezie inedită a tînărului Teodor Lupul (1836—1958), considerat o speranță a poeziei bucovinene de expresie germană. Reproducem din povestirea lui Neubauer două pasaje semnificative, menționînd în același timp, că descrierea muntelui îi prilejuiește lui Neubauer o succintă trecere prin toată istoria omenirii : „Și iată ! Prima lucire a zorilor izbucnește ! Seamănă cu un meteor ce se înalță la izvoarele Indului și se stinge în Europa. —

Și din nou e noapte.

Oare copiii munților Himalaya s-au răspîndit în toată Europa, pornind de la Dardanele sau pornind din Bucovina ? Asta nu se știe. Cert este că au venit, s-au înmulțit, iar secolele au trecut pe lângă ei ! —

S-a dus ! —“¹⁰

„Mormîntul lui.

Fiu al Bucovinei, să nu pierzi prilejul să faci măcar o dată în viață un pelerinaj la acest mormînt !

8 Neubauer, E. R., *Erzählungen aus der Bukowina*, Czernowitz, 1869, p. VI.

9 *Idem*, p. VII.

10 *Ibidem*, p. 5.

Acest mormint nu cuprinde numai osemintele marelui Ștefan, ci a închis în el și independența Moldo-Bucovinei de mai bine de un veac și jumătate¹¹.

În aceeași carte de proză, se află și o listă de scrieri ale lui Neubauer, nesemnificate de istoricii literari austrieci¹². Este vorba, de cărți deja publicate sau în curs de apariție : *Anacreons Oden, Beiträge zur Geschichte der schöngeistigen Literatur der Menschheit, Gedichte, Fabeln und Märchen*¹³. Poeziile și basmele par a nu fi apărute, pentru că nu se specifică prețul lor de vânzare, așa cum se întâmplă în celelalte cazuri. În cadrul proiectatei ediții de poezii figurează și *Die Ideonen, sechs Gesänge in Stenzen*. De la Castle știm că poema era scrisă în întregime deja în 1862, dar în ediția definitivă opera e împărțită în 50 de „cinturi“ și nu în șase, așa cum se semnalează aici. Din lipsa originalului, nu putem ști, care au fost posibilele versiuni intermediare. Oricum, în 1869 poema era pregătită pentru tipar. Faptul că Neubauer s-a ocupat de elaborarea unei istorii a literaturii universale, de traducerea și reactualizarea lui Anacreon, că a compus sau a cules basme scriind povestiri cu o tematică desprinsă din istoria locurilor, putea să-l fascineze pe Eminescu. Dacă mai adăugăm că Neubauer era un excelent improvizator de poezie, care pe teme și motive date compunea dintr-o bucată în diverse maniere poezii, dînd în acest fel recitale de improvizatăi ad-hoc în țară și în Germania, unde a fost primit cu mare admirație, ne putem da seama că Neubauer nu putea să nu se desprindă ca o figură proeminentă în Cernăuțiul care pe atunci era un orașel de 28.000 de locuitori.

În ciuda acestei faime locale, Neubauer n-a reușit să publice capodopera sa lirică, *Cantavita*, datorită condițiilor specifice din Bucovina. Populația de expresie germană era puțină la număr, publicații de durată în limba germană n-au apărut la Cernăuți, iar foarte multe încercări literare de real talent au circulat exclusiv în formă de manuscris. Așa s-a întîmplat în cazul piesei cu o temă luată din viața cavalerilor, *Die Zuriückkunft aus Palästina*, scrisă în 1825 la Mitocul Dragomirnei în limba germană, probabil de un autor român ; așa s-a întîmplat și cu majoritatea scrierilor fraților Lupul, dintre care Iancu a reușit să publice 12, Teodor 16 poezii din totalul versurilor sale. Cele trei serii ale unui anuar, apărut meru sub altă redacție (*Buchenblätter*) nu au avut darul să constituie începutul unei vieți literare continuie în limba germană în Bucovina. Acest lucru se va întîmpla abia în secolul nostru, cînd Bucovina dă literaturii germane un mare poet, pe Paul Celan (1920—1970). În această ambianță nu poate surprinde că nici Neubauer nu a reușit să publice o parte din scrierile sale, sau dacă le-a publicat, le-a scos într-un tiraj mic, așa că unele dintre ele nu ne-au mai parvenit. Ceea ce nu înseamnă că la vremea lor n-au avut ecou în cercurile intelectualilor de la Cernăuți, sau că nu au putut sta la dispoziție prietenilor și eventual și unor elevi.

11 *Idem*, p. 15.

12 Castle, E., *Geschichte der deutschen Literatur in Österreich-Ungarn*, Wien, 1938, II, p. 1403/1415.

13 Cf. exemplarul cu cota I-2157 de la Biblioteca M. Eminescu din Iași.

Nu ne interesează o enumerare exhaustivă a scrierilor lui Neubauer, care poate fi ușor găsită la Castle. Am menționa numai acele opere, care pot avea o anumită însemnătate pentru Eminescu.

În primul rând, trebuie să întărim un aspect al afirmației lui Klug : profesorul cu renume de pașoptist, de poet, de redactor, avea toate atributele care să atragă un elev (spre deosebire de Klug trebuie însă accentuat și interesul din proprie inițiativă al lui Eminescu, îndreptat de mult spre probleme de istorie).

Neubauer a fost un om foarte citit, dar în același timp, un poet mediocru. Unui tânăr elev îi putea oferi informații, îi putea deschide în acest fel orizonturi, dar nu-i putea fi maestru în arta cuvîntului. Credem că a transmis o bună parte din cunoștințele sale elevului său preferat, ceea ce dovedește încă o dată că nu trebuie să cauți departe, dacă vrei să afli un adevăr : Eminescu a avut pe lângă inimosul Aron Pumnul și pe Neubauer care l-a îndrumat într-o direcție justă — deopotrivă spre valori naționale și universale. Felul în care le-a folosit, realizările rezultate din preocupările sale, sînt meritul exclusiv al elevului.

Încercînd să explice imaginea „albului munte“ din poezia timpurie dedicată de Eminescu prietenului său Filimon Ilia, D. Murărașu combate opinia lui Bogdan-Duică, potrivit căreia imaginea în discuție ar fi un ecou al lecturii *Mahabharatei*. În același timp se întrebă ce anume putea ști Eminescu în anul 1868 : atrăgînd atenția asupra unei conferințe a lui Hasdeu despre daci, publicată în revista *Familia*, Murărașu înclină să creadă că acest articol l-ar fi inspirat pe Eminescu atunci cînd a ales imaginea, încadrată deci în sfera preocupărilor sale cu miturile dacice. Murărașu nu a avut în vedere, că și muntele Cecina, numit de Neubauer „cel al“, cîntat într-o poezie a lui Teodor Lupul, putea să fi stat la îndemîna lui Eminescu, mai ales dacă ținem cont că la Neubauer acest munte este un punct crucial pentru istoria întregii omeniri. De asemenea, dacii și destinul lor sînt menționați în diferite rînduri de Neubauer, așa încît asociațiile lui Eminescu puteau pleca de la cele aflate ca elev la Cernăuți. Dar o ipoteză la fel de discutabilă o găsim și în cazul explicării imaginii „Valhalei“, întrebuițată de Eminescu pentru prima dată în poezia *La Bucovina* și reluată apoi în 1872, cînd printre personalitățile intrunite după moarte la Valhala se află și Decebal. Murărașu afirmă, în acest caz, că Eminescu s-ar fi inspirat din Iornandes care printr-o etimologie eronată i-ar confunda pe geți și pe goți, făcînd posibil încadrarea „getului“ Decebal în rîndurile căpeteniilor germanice. Dar și în acest caz, nu era nevoie de o deplasare la Berlin și de contactul cu scrierile istoricului Iornandes : disputa referitoare la identitatea geți = goți = sași a fost mult controversată în Ardealul secolului al 17-lea¹⁴ și cu toată intervenția lui Leibniz, care a combătut ipoteza respectivă ca fiind nefondată, ecourile ei au continuat să existe pînă în secolul al 19-lea. În peregrinările sale din Ardeal, Eminescu avea deci prilejul să cunoască teoria respectivă deja în prima tinerețe. Am insistat asupra acestor două exemple, nu pentru a accentua o eroare de detaliu la Murărașu, ci pentru a

14 Cf. Murărașu, D., *Comentarii eminesciene*, București, 1967, p. 9.

atrage atenția asupra unui principiu neadecvat, care se poate observa și la alți cercetători. Se uită prea ușor că în cadrul culturii românești există și nuclee ale altor culturi care se integrează culturii naționale românești, dar care o îmbogățesc, mijlocindu-i accesul spre alte sfere culturale. Receptarea culturii germane bunăoară e mult ușurată prin prezența unei populații de expresie germană în țara noastră, și nu arareori atunci, când aceasta neglijează anumiți autori, anumite aspecte ale culturii de limbă germană, acestea sînt în consecință neglijate în cultura națională română. Rolul de mediator care-i revine astfel minorității naționale germane, implică și această responsabilitate față de destinul culturii naționale în ansamblu, iar cercetarea trebuie să urmărească canalele, pe care, în acest caz elementele culturii germane, ajung să fie puse la îndemîna creatorilor români de valori artistice. Nu e cazul să se exagereze în această direcție, pentru că spre exemplu poezia eminesciană, *Mai am un singur dor*, nu este desigur ecoul cîntecului din *Meineidbauer* al lui Ludwig Anzengruber, cîntat de niște tirolezi pe străzile Bucureștiului. așa cum ni se sugerează tot la Murărașu ¹⁵.

Neubauer putea să stimuleze interesul lui Eminescu pentru istoria patriei. Dintre cei trei domnitori pe care-i socoate a fi marii eroi ai neamului, Dragoș, Petru Rareș și Ștefan cel Mare, Neubauer revine în mai multe rînduri asupra figurii luminoase a lui Ștefan. În povestirea, *Am Zezinna*, susține chiar că pentru orice bucovinean ar fi o datorie sacră. să facă o dată în viață un pelerinaj la mormîntul acestui domnitor, care a apărat neațîrnarea patriei. Această pledoarie e pe linia străduințelor de mai tîrziu ale poetului Eminescu, de a organiza cunoscuta serbare la mînăstirea Putna, la mormîntul lui Ștefan. Interesant este și faptul că mentului daco-român autohton, în ciuda vicisitudinilor acestei perioade dramatice. Așa se întîmplă în *Hahn und Henne*, *Der schwarze Woiwode*. Neubauer își alege temele povestirilor sale din istoria țării în zbcuiumata epocă a migrațiunii popoarelor, vrînd să demonstreze continuitatea ele-*Roxolan und Carpa*. În prima povestire, se descrie soarta tragică a unui moldovean în timpul invaziei mongolilor. E amenințat cu moartea, dacă nu adoptă credința lui Buddha (!), reușește să fugă, fiind la adăpost în peisajul carpaților răsăriteni, unde toată natura îi vine în ajutor, permițîndu-i în cele din urmă să învingă într-o confruntare aprigă pe căpetenia invadatorilor : motivul legăturii intime dintre natura patriei și locuitorii acesteia, așa cum ea va fi expusă magistral în *Scrisoarea a III-a*, nu-i era străin nici lui Neubauer. În celelalte povestiri menționate, unde se prezintă întîmplări din secolele 10—11, invazii noi, ni se sugerează, în ambele cazuri, caracterul trecător al năvălirilor, dispariția fără ecou a năvălitorilor. Pe de altă parte, ansamblul natural al Bucovinei și populația autohtonă rămîn neclintii.

Printre altele, Neubauer menționează în textul său despre muntele Cecina și rolul istoric al dacilor și al romanilor, dar continuitatea populației autohtone pe un pămînt, de care e legată cu întreaga ei ființă, l-a interesat mai mult. Această convingere a sa o putea transmite și lui

15 Idem, p. 26 și urm.

Eminescu, care îl completează chiar întrucîtva. Confirmitatea elementului dacic era o certitudine pentru Eminescu. El s-a străduit să dezvăluie, la rîndul său, eroismul dacilor în lupta pentru păstrarea ființei lor naționale, pentru un destin fericit al plaiurilor natale. Pe el l-a preocupat nu numai dănuirea populației de pe teritoriul patriei, ci și rolul istoric pe care l-a jucat din străvechi și măreția ei în confruntări cu alte neamuri.

Eminescu nu putea să fie de acord cu ipoteza lui Neubauer, potrivit căreia indienii de la poalele munților Himalaya s-ar fi răspîndit din Bucovina în toată Europa (teoria răspîndirii limbilor indoeuropene din câteva focare, cum ar fi Gotlanda, Marea Neagră etc., era la modă în acel timp), ceea ce ar fi contrazis vechimea mitică a dacilor. Dar în același timp, un alt aspect al aceleiași ipoteza avea un farmec și pentru Eminescu: faptul că populația Daciei era considerată a fi una din cele mai vechi din Europa, fiind pusă pe același plan cu indienii, considerați pe atunci poporul cu cea mai impresionantă vîrstă istorică. Nu e lipsită de interes nici pomenirea credinței budhiste în acest context, vechimea ei avînd eventual de pe acum darul să-l fascineze pe Eminescu.

Și nu e desigur întîmplător că și în poema *Die Ideonen* filozofia și religia indiană sînt dezbătute pe larg în trei „cinturi” aparte (24—26). Afirmția lui A. Bhoșe, potrivit căreia: „evidența biografică ale cunoașterii lui Eminescu în acest domeniu / al indologiei / nu sînt de ajuns. Opera sa dezvăluie o erudiție mult mai amplă și mai profundă decît ar putea să aibă numai de la aceste surse”¹⁶ poate fi acceptată numai în măsura în care prin „evidențe biografice” înțelegem cele menționate de Bhoșe: lectura unei istorii a Indiei la Cernăuți, a lui Schopenhauer și a publicației *L'Orient pittoresque* la Viena, a gramaticii lui Bopp și a operei lui Kalidasa la Berlin. Dar la Neubauer găsește deja mai mult: învățătura despre trimurti, explicarea substratului existenței prin coexistența celor trei forțe contrarii: Buddha, Vișnu, Siva (cîntul 24), care sînt dezbătute pe larg. Filozofiei Nirvanei i se dedică cîntul 25. Întîlnim acolo versurile:

„Es gibt kein enges, unerschaffnes Wesen,
Und keines, das in Zukunft ewig ist,
Als nur das 'Nichts', das Welten liess erstehen,
Die einstens wieder in dem 'Nichts' vergehn“¹⁷

De aici, din constatarea atotputernicei „nimicului”, sinonim cu Nirvana, Neubauer conchide:

„Ist einer Welt Besitz für euch entschwunden:
So trauert nicht darüber! — Es ist Nichts.
Habt ihr einer Welt Besitz gefunden:
Seid nicht erfreut darüber! — Es ist Nichts!“¹⁸

¹⁶ Bhoșe, A., *Influența indiană asupra gîndirii lui Eminescu*, București, 1975.

¹⁷ Neubauer, E. R., *Die Ideonen*, Hamburg, 1882, p. 115. (Nu există nici o ființă veșnică, necreată / și nimic veșnic într-un viitor oarecare / în afara „nimicului” care a făcut să se nască lumi / care la rîndul lor se vor pierde din nou în Nimic.)

¹⁸ *Idem*, p. 116. (Dacă ai pierdut orice avuție în această lume / nu fi trist. E nimic. / Iar dacă ai dat de toate bogățiile lumii. / Nu vă bucurați. — E doar un Nimic.)

Dacă aceste versuri se apropie de mentalitatea Cezarului de la sfârșitul poemului *Împărat și Proletar*, ele au în vedere tot atât de bine și „detașarea totală de toate întâmplările lumești, viziunea lucidă că toate-s trecătoare și năzuința spre o înaltă realizare sufletească“¹⁹, care potrivit lui Bhoșe ar caracteriza *Povestea indică* a lui Eminescu fiind rodul lecturii unei opere clasice din patrimoniul literaturii indiene. *Ideonii* lui Neubaer îi era totuși familiară lui Eminescu, înainte ca să fi fost posibil contactul cu literatura indiană propriu-zisă. Mai putem cita din cîntul 1 al *Ideonilor*, în același sens și versurile :

„Hast du jedoch getrunken von der Quelle
Nirwanasi hast du stolze Weltverachtung
und Schmerz gesetzt an Lieb' und Glaubensstelle,
nur Tod erwartend, Mühsal und Verachtung ;
dann kling des Liedes Ton in deiner Zelle ;
und führe Dich zu heilender Betrachtung.“²⁰

Poemul *Ideonii* se bazează, de altfel, în întregime pe lupta între forțele binelui și răului, ultimele pîrînd să triumfe. Dar ideea creației are în vedere echilibrul forțelor, balansul între bine și rău. O finalitate, un sfîrșit al evoluției universale nu se întrevede așadar. În același context e exclusă și fericirea și contopirea celor două, Arda și Ardur, care se caută mereu, dar cărora le rămîne doar veșnicia dorului, neîmplinit atîta timp cît lupta între binele și răul nu se termină. Aceea imposibilă regăsire a celor două suflete iubitoare, nemuritoare, prevestește, de altfel, drama geniului nemuritor din *Luceafărul*, numai că Eminescu a renunțat la sfera spiritelor, respectiv a ideilor abstracte, opunînd teluricului cosmicului, așa cum este specific literaturii române, dacă ținem cont de cele demonstrate de Caracostea. Imposibilitatea unei „ieșiri“ din sfera legilor firii, depășirii limitelor cosmice sau telurice, e expusă într-un cînt întreg (26) de Neubauer. Acel : „Trăind în cercul vostru strîmt...“ preexistă deci și el în poema lui Neubauer.

Istoria e pentru Neubauer un tezaur de învățăminte pentru contemporaneitate. Nu există ceva disparat în istorie, care să nu corespundă unei linii evolutive, unei conexiuni. Și astfel Neubauer stabilește mereu, atît în *Ideonii*, cît și în povestirea despre muntele Cecina o legătură între istoria geologică, preistoria, istoria primitivă... și cea contemporană. Istoria îi apare ca o oglindă, în care se reflectă prezentul. Aceasta este inferior precedentelor perioade, așa încît accente satirice par a fi mijlocul indicat de a-l înfățișa (cîntul 26, 27). O învecinare cu spiritul *Epigonilor*, al poeziei *Ai noștri tineri* se anunță la prima vedere. Neubauer nu concepe istoria altfel decît ca istorie universală, în cadrul căreia toate istoriile naționale își găsesc rostul. În povestirea, *AmZezinna*, periaed.

¹⁹ Bhoșe, A., *op. cit.*, p. 16.

²⁰ Neubauer, E. R., *Die Ideonen*, *op. cit.*, p. 3. (Dar dacă ai băut din izvorul Nirvanei / și ai înlocuit dragostea prin durere / și mîndra desconsiderare a lumii așteptînd doar moarte, greutăți, pierzanie : / atunci sunetele cîntecului vor pătrunde în celula ta, / însoțindu-te spre gînduri consolatoare). Poezia ca remediu pentru suferințele existenței e evocată, în tradiția romantismului european, și la Eminescu.

primitivă e urmată de cea a istoriei europene, unde dacii și romanii sînt considerați a fi fondatori ai civilizației europene. Distrusă de invadatori, această cultură va fi refăcută mereu de un Dragoș, Ștefan, Petru Rareș. Dominația turcească îi apare lui Neubauer ca un interludiu, iar Unirea ca o revenire la o continuitate națională tradițională. Aceste considerații puteau să trezească interesul tînărului Eminescu.

În *Ideonii*, aria investigațiilor e mult mai cuprinzătoare : formarea cosmosului nu este înfățișată la început. Analogiile cu *Luceafărul* le-am evidențiat în articolul *Eminescu und Neubauer*²¹. Dacă preludiul cosmic și povestea dragostei celor doi nemuritori (Arda și Ardur) ne mai permit la *Messiada* lui Klopstock, următoarele pasaje sînt o dovadă a vastelor cunoștințe de istorie politică și culturală a lui Neubauer. Istoria primitivă e surprinsă într-o idilă rousseuaiană (cîntul 8), Egiptului îi este rezervat cîntul 10, arabilor li se dedică cîntul 11, istoria veche a Europei apare în cîntul 12. În acest ultim caz, Neubauer formulează o anumită ierarhie :

„Dann die gemischten Völker, feurig singend ;
Vorán im Glanz der Stämme der Romanen,
wie ziehen sie all vorbei, dem Blick sich neigend...“²²

Și apoi reia motivul fluxului neîntrerupt : „Și niciodată nu se oprește... Fluviul spiritului uman nu cunoaște nici moarte, nici vîrstă...“²³ Se intercalează apoi în poem o istorie a științelor, a artelor, unde la loc de frunte se situează *Ramayana* și *Mahabharata* și cîntecele populare din sud-estul Europei. Simpla enumerare ne sugerează bogăția și varietatea informațiilor în opera lui Neubauer. Conexiunea cosmologie-umanitate apare aici și în *Luceafărul*. Și nu e poate întîmplător că forma inițială a *Luceafărului* a fost cea a stanțelor (ottaverime), iar *Die Ideonen* e conceput din stanțe (cu forma rimelor de abababcc). Această strofă-narativă i-a putut fi inspirată lui Eminescu prin intermediul lui Neubauer. Ea mai apare și în alte poezii timpurii ale poetului (*La moartea lui Eliade*, 1872 ; *Feciorul de împărat fără de stea*, 1872 ; *Aveam o muză*, 1871). Amplizarea pe care Neubauer i-o acordă filozofiei indiene nu putea să nu-l fi interesat pe Eminescu, care, la rîndul lui, îl citează pe Budha într-o variantă a *Luceafărului*²⁴. Pe de altă parte se cunoaște preferința și a lui Eminescu pentru Egiptul antic, pentru istoria științelor, a artelor. Pe de altă parte e sigur că Eminescu nu s-a oprit la cele oferite de Neubauer, chiar dacă în anumite cazuri ar fi pornit de la ele. Asta e valabil pentru concordanțele dintre felul în care se abordează problemele sociale din *Împărat și Proletar* și în cîntul 16 din *Ideonii*, pentru viziunea cosmologică din cîntul 1 și 4 din *Ideonii* și imagistica cosmică din *Luceafărul*. Dar despre aceste incidente am tratat mai pe larg în articolul menționat mai sus.

21 Op. cit., = n : Volk und Kultur, București, 1977, 12, p. 40/41, 60.

22 Neubauer, E. R., *Die Ideonen*, op. cit., p. 60. (Apoi amestecul de popoare, cîntînd înflăcărâte / În fruntea lor neamurile romanice, / ele trec, supunîndu-se privirii.)

23 *Ibidem*. p. 60.

24 Eminescu, M. *Opere*, București, 1939, II, p. 406

Ceea ce am vrut să demonstrăm rezultă și din cele spuse : profesorul de istorie Neubauer putea să-l inițieze pe Eminescu în diverse domenii. Cum s-a realizat în fapt această inițiere, cât de mult a transformat Eminescu informațiile primite, acest lucru se poate bănuși doar pe baza analogiilor tematice și de concepție în scrierile celor doi autori. Nu e în detrimentul profesorului că elevul l-a depășit considerabil în domeniul artei cuvântului, așa cum faptul că Neubauer a încercat să-i dea poetului-elev la îndemână cit mai multe cunoștințe, nu știrbește cu nimic originalitatea creației acestuia.

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die vorliegende Arbeit geht von der Tatsache aus, dass Eminescu sich die philosophischen, literarischen und künstlerischen Werte zahlreicher Länder und Völker aus verschiedenen Epochen angeeignet hat, ohne dadurch die Originalität seiner Dichtung in Frage gestellt zu werden. In dieser Hinsicht wird auf Grund einer eingehenden Analyse der vorhandenen Quellen und im ständigen Dialog mit früheren Untersuchungen die Rolle seines Geschichtelehrers aus Czernowitz Ernst Rudolf Neubauer (1822—1890) für die Ausbildung des jungen Eminescu herausgearbeitet. Die vielfältige Tätigkeit Neubauers, sein Interesse für die Weltgeschichte, für die Antike und Volksmärchen durften den Schüler Eminescu begeistert haben. Neubauers Werke, (*Cantavita, Am Zezina, Die Ideonen* u.a.), die im allgemeinen Rahmen der rumäniendeutschen Literatur untersucht werden, fanden Anklänge bei dem rumänischen Dichter. Gewisse Analogien in der Auffassung und im Werk der zwei Autoren schliessen eine solche Möglichkeit nicht aus. Dass der Schüler seinen Lehrer in der Wortkunst übertroffen hat, vermindert auf keinen Fall die Verdienste Neubauers.